

Munkácsy Ferenc

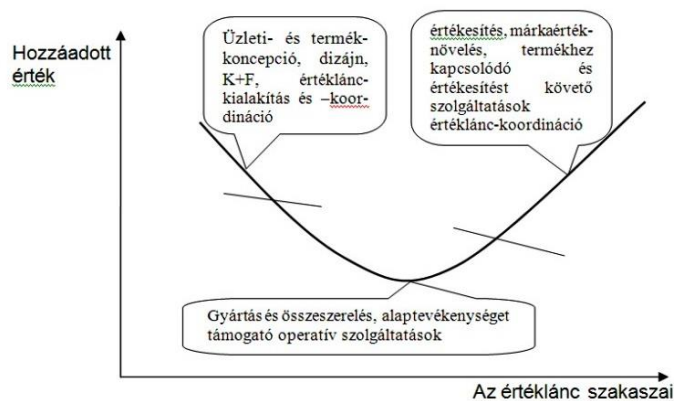
A mosolygörbe elkomorult? Vagy csak elbizonytalanodott?

A politikában vagy a reklámszakmában jól ismert jelenség, hogy milyen komoly hatást lehet elérni egy-egy könnyen megjegyezhető szlogennel vagy éppen jól sikerült ábrával, szimbólummal. Ez természetes, hiszen például a politikus, aki széles néprétegekhez kívánja mondanivalóját eljuttatni, „egymondatos” üzeneteket fogalmaz meg. A nagy igazságokat is általában össze lehet foglalni egy mondatban, és abból, hogy valami közérthető, nem következik feltétlenül, hogy a mondanivaló eleve lapos vagy téves lenne.

Azonban a társadalmi, gazdasági folyamatoknak csak elenyésző része olyan, ahol az összefüggések annyira kézenfekvőek, hogy egy ábrával, szlogennel vagy akár egy mondatban is összefoglalhatóak. A bonyolult kérdésekre tisztán fekete-fehér válaszok ritkán adhatók, az igazságot valahol a köztes zónában kell keresni. Általában mindig lehet előnyöket, hátrányokat mérlegelni, többféle megoldást számításba venni, ezeket vitatni. Ráadásul, ami az egyik helyzetben igaznak bizonyult, az más szituációban már esetleg félrevezető lehet.

Az utóbbi évek közgazdasági publikációiban divatossá vált az ún. **mosolygörbével** szemléltetni az értéklánc-tevékenységek eltérő hozzáadott értékteremtő képességének különbségeit. Számos szakirodalmi feldolgozás közül jelen publikációban Szalavetz Andrea akadémiai doktori értekezésének segítségével foglaljuk össze a releváns összefüggéseket. A rövid tanulság, amelyet az ábra frappánsan, könnyen megjegyezhetően, ráadásul egy széles körben ismert és használt szimbólumra emlékeztetve rögzít: „...a termelést megelőző szakaszokban (üzleti koncepció és ellátási lánc-kialakítás és -koordináció, alap- és alkalmazott kutatás, dizájn), illetve a termelést követő szakaszokban (marketing, termékhez kapcsolódó szolgáltatások, értékesítés, értékesítést követő szolgáltatások) végzett tevékenységek hozzáadott értéke jóval magasabb, mint a középső, a termelési szakaszban végzetteké.” (Szalavetz, 2015: 91.)

1. Ábra: A mosolygörbe gazdaságtana

Forrás: id mű 91. o.

Ezt a törvényszerűséget a jól sikerült, szellemes ábra széles körben ismertté és egyúttal megkérdőjelezhetetlenné tette. Ehhez kapcsolódott az a jelenség, hogy a neoglobalizáció korszakába lépett nagy nemzetközi vállalatok az értékláncokat optimalizálni igyekeztek úgy, hogy az alacsonyabb nyereségességű termelési tevékenységeket, vagyis a mosolygörbe közepét, a periféria országaiba telepítették, ahol a munkaerőköltség alacsonyabb. Ezzel az ún. közepes jövedelmi csapda (middle income trap) helyzetét idézték elő, azaz a szegényebb országok a külföldi beruházások révén relatíve gyors GDP növekedést tudtak elérni, de „bele is ragadtak”, továbblépni a legkorszerűbb technika, menedzsment és marketing ismertek, piaci kapcsolatok stb. hiányában már nem tudnak.

E modell elméletörténeti alapjait David Ricardo komparatív (viszonylagos) előnyökről alkotott modelljében fedezhetjük fel. Eszerint, ha egy fejlett ország két terméket hatékonyabban tud előállítani, mint amennyire egy fejletlenebb képes ugyanazokat, akkor a fejlett országnak érdemes annak a terméknek a gyártásával felhagynia, amelyet relatíve kisebb hatékonysággal tud előállítani, és azt fejletlenebb országban gyártani, és onnan megvásárolni. Így felszabaduló kapacitásait a termelékenyebben előállítható termék előállítására csoportosíthatja át. Ez mindkét országnak előnyös, az összesített kibocsátás nagyobb lesz. Mindez persze csak szabadpiac és korrekt cserearányok esetén igaz, ami azért már Ricardo korában, a XIX. század elején sem így működött. De számunkra két tanulság a Ricardo-i modellből is levezethető. 1) A fejletlenebb országnak is származnak bizonyos előnyei ebből a cseréből. 2) Ugyanakkor a két ország közötti fejlettségbeli különbség konzerválódik.

Végül is ezek a megállapítások igazak a jelen folyamataira is, amelyeket a mosolygörbe szemléltet. Megfigyelhető azonban, hogy a gazdaságfejlesztésnek ezt az útját a periféria országaiban – így Magyarországon is – jellemzően inkább bírálják, rámutatva arra, hogy zsákutcába viszi a gazdaságot, hozzátéve, hogy e fejlesztések támogatására fordított összegeket inkább a hazai kis- és középvállalatoknak kellett volna kapniuk. Természetesen **ezzel nem lehet vitatkozni**, de e következtetések levonásakor már **indokoltabb lenne az óvatosabb, a körülményeket, lehetőségeket gondosabban mérlegelő fogalmazás**, ami azt is jelenti, hogy elvileg így lehetőségünk lesz az **esetleges pozitív hatásokat** is kimutatni annak érdekében, hogy ezek kihasználását megkíséreljük.

A következő kérdéseket tehetjük fel:

- Mekkora szabadságfokkal rendelkeznek az olyan közepesen fejlett, eladósodott országok, mint Magyarország a gazdasági stratégia megválasztásában?
- Kizárólag az alacsony munkabér motiválja a globális vállalatokat, illetve a fejlett országok cégeit az értéklánc legkevésbé jövedelmező elemének kiszervezésében?
- Mennyire effektívek azok a kockázatok, amelyek e beruházásokkal járnak?
- Csak hátrányai vannak például a munkaerőpiacon is az így kialakuló gazdasági szerkezetnek?

A döntés szabadságfoka

Mekkora szabadságfokkal rendelkezik egy közepesen fejlett, eladósodott gazdaság (amilyen a magyar volt 2000-es évek elején, és alapvetően ma is) az értéklánc különböző fázisait mérlegelve beruházáspolitikai típusának megválasztásában? Vagy egyszerűbben fogalmazva: **csupán elhatározás kérdése**, hogy a nagyobb hozzáadott értéket biztosító értéklánc elemekkel egészítsük ki a termelési szakaszt? Természetesen **nem**. Egyrészt mert ehhez az elengedhetetlen tudásmennyiségnek, technológiának, üzleti kapcsolatrendszernek stb. rendelkezésre kell állnia. Másrészt az értéklánc mindkét szélén a középső termelési fázishoz képest nagyobb immateriális beruházásokra van szükség.

Elegendő talán a KGST-ben egykor kényelmes piacokkal rendelkező, viszonylag magas műszaki színvonalon termelő, jól felkészült szakembergárdával rendelkező néhány hazai nagyvállalatunkra gondolnunk, amelyek a szocialista piacok elvesztése után képtelenek voltak a szükséges termékfejlesztési, K+F képességük, továbbá marketing és értékesítési ismeretek hiányában korábbi termelési és értékesítési volumenüknek komolyabb hányadát megtartani. Pedig a termelési fázisban különösebb beruházásra nem is lett volna szükség. (pl. Ikarus, Rába, Videoton) Tehát attraktív ábránk vonzásában a reális gazdaságfejlesztési alternatívák közötti választás tekintetében könnyen illúziókban ringathatjuk magunkat.

De térjünk vissza a közelebbi múltba, amikor is kétségtelenül „kényelmes” módja volt a neoglobalizáció e jellegzetes beruházástípusával érzékelhető GDP növekedést elérni. Az igaz, hogy csak a sokat emlegetett „utolérést”, azaz a fejlett országok műszaki színvonalát, termelékenységét és így életszínvonalát ezen az úton bizony nem lehet megvalósítani. De kínálkozott-e más lehetőség? Illetve ezzel a folyamattal korlátoztuk-e, hogy az egyébként szűkösen rendelkezésre álló hazai erőforrásokkal nagyobb hozzáadott értéket biztosító gazdaságfejlesztési projektek valósuljanak meg? A sommás felelet ismét: **nem**. Eddig nem rajzolódt ki egy olyan koncepció, amely adottságainkat reálisan

számításba véve komolyabb hozzáadott értéket biztosított volna. Tegyük hozzá – bár különböző mértékben és jelleggel – a többi közép-európai országra is igaz ez.

Összességében tehát a mosolygörbe középső szakaszára jellemző termelő tevékenységeknek az országba engedése, sőt e beruházások ösztönzése a realitásokat figyelembe véve a legkedvezőbb lehetőség volt a GDP (korlátozott és kockázatokkal is járó) növelésére. Ugyanis egy más típusú egyértelműen előrejutató gazdaságfejlesztés materiális és immateriális feltételei csak korlátozottan álltak/állnak rendelkezésre. Az más kérdés, hogy ez nem ment fel attól, hogy komoly erőfeszítéseket kell tenni a magasabb értékteremtő hazai vállalkozások támogatására. Nem elegendő a GDP-növelés kényelmes módjával megelégedni. A közelmúltban már több jelét láttuk e törekvésnek, azonban sajnos a járvány nem kedvez e folyamat kibontakozásának.

A munkaerőköltség szerepe a beruházási döntésben

Vizsgáljuk meg, hogy nem túlzott egyszerűsítés-e, hogy a globális cégeket kizárólag az **alacsony magyar munkaerőköltség** vonzotta ide. A statisztikai adatok kétségtelenül alátámasztják e megállapítást. Bár az 1. táblázatból messzemenő következtetéseket ugyan nem érdemes levonni, de azt azért így is látjuk, hogy az egy munkaóra eső teljes munkaerőköltség Magyarországon kevesebb mint egyharmad a német vagy osztrák hasonló adathoz képest. És ez az arány – miközben a volt szocialista országok egy részében az elmaradás kimutathatóan csökkent – az utóbbi tíz évben érdemben nem változott. Nyilván számos negatív megjegyzést lehet ehhez hozzáfűzni, témánk szempontjából elegendő megállapítani, hogy az alacsony bérköltség még mindig komolyan esik latba az ilyen típusú beruházások telepítésekor.

1. táblázat: A bérköltség alakulása és arányai az EU néhány országában

	Béreköltség (Euro/óra)			Magyarország = 100	
	2008	2019	2019/2008	2008	2019
EU-28	21,9	27,4	125,1	280,8	276,8
Dánia	34,6	44,7	129,2	443,6	451,5
Németország	27,9	35,6	127,6	357,7	359,6
Ausztria	26,4	34,7	131,4	338,5	350,5
....	0,0	0,0
Szlovénia	13,9	19	136,7	178,2	191,9
Csehország	9,2	13,5	146,7	117,9	136,4
Horvátország	9,2	11,1	120,7	117,9	112,1
Magyarország	7,8	9,9	126,9	100,0	100,0
Lengyelország	7,6	10,7	140,8	97,4	108,1
Szlovákia	7	12,5	178,6	89,7	126,3
Románia	4,2	7,7	183,3	53,8	77,8

Forrás: Eurostat adatok alapján saját szerkesztés.

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00173&plugin=1>

Viszont azt az – egyébként egyáltalán nem meglepő – kiegészítést is hozzá kell ehhez tenni, hogy egy beruházási döntésnél a külföldi vagy globalizált befektető számos tényezőt mérlegel. Ezek között nyilván nagy szerepe van az adott országban kialakult bérszínvonalnak, de értelemszerűen más szempontokat is figyelembe vesznek. Például azt, hogy a mosolygörbe szélein elhelyezkedő tevékenységek értéktermelő képessége valóban magasabb, de ott a fajlagos beruházási költségek is magasabbak. Azaz, ha a tőkearányos megtérülést vesszük számításba, akkor a mosolygörbe három jellegzetes szakaszában lévő cégek profitabilitása közötti különbség az eltérő immateriális beruházási szükséglet miatt már jóval kisebb.

További fontos szempont, hogy az alacsony munkaerőköltségért milyen minőségű munkavállalókat kapnak. Az összeszerelő szakmák – bár még mindig a „taylori” jelzővel illetjük ezeket – ma már lényegesen más kulcskompetenciákat igényelnek ahhoz képest, mint ahogy Chaplin a „Modern idők”-ben oly zseniálisan érzékeltette. Csak szemléltetésül: a Nemzeti Pályaorientációs Portál „Automata összeszerelő gépsor kezelője” (FEOR 8211-01) OKJ munkakör jellemzői között már a következő képességek kapnak kiemelt szerepet: a manuális képesség mellett a figyelem koncentráció, pontosság, precizitás, továbbá matematikai képesség, térbeli tájékozódás, alkalmazkodóképesség, szervezőképesség, együttműködőképesség, felelősségvállalás. (Nemzeti Munkaügyi Hivatal, 2010).

A beruházók nyilván azt is mérlegelik, hogy az adott ország munkaerő-piacán elérhető munkaerő-állomány kulcskompetenciái összhangban vannak-e, illetve viszonylag könnyen összhangba hozhatók a tervezett új gyártó kapacitás követelményeivel. Fontos szempont továbbá a politikai, társadalmi stabilitás, a közlekedési infrastruktúra és például a pénzügyi szolgáltatások fejlettsége. És kétségtelenül az is a latba esik, hogy milyen mértékű támogatást, kedvezményeket kapnak a fejlesztéshez. A felsoroltak tekintetében **Magyarország ideális célországnak látszik.**

Az automatizáció és más kockázatok

Gyakran találkozhatunk olyan véleményekkel, amelyek e gazdasági szerkezetben rejlő **kockázatokra** hívják fel a figyelmet. Ez nemcsak a hazai elemzésekre jellemző, a nemzetközi szakirodalomban is elfogadott nézet. Abból kiindulva ugyanis, a termelékenység növelésére, és így költségcsökkentésre irányuló nyomás állandó, és e termelő tevékenységek automatizációval, robotizációval való kiváltásának beruházási szükséglete relatíve a legalacsonyabb, egy olyan koreográfiával, amely szerint ha nem is „viszik tovább” az idetelepült kapacitásokat a tulajdonosok, de az élőmunka-igényes tevékenységeket automatizálják, mindig számolni kell.

Makó Csaba és szerzőtársai az európai munkakörülményekről végzett felmérés (European Working Conditions Survey) kategorizálását alapul véve azt elemezték, hogy mely munkafeladatok alkalmasak automatizációra. A változók két csoportját vizsgálták: az egyik a munkafeladatok kreatív, kognitív dimenzióját mérte, a másik az azok ellátása során élvezett munkavállalói autonómia mértékét. Nyilvánvaló – írták – hogy sem azok a munkafeladatok nem alkalmasak automatizációra, amelyek komplex kognitív képességeket igényelnek, sem pedig azok, amelyek elvégzése során a munkavállalók nagyfokú autonómiát élveznek. A taylori elvek alapján szerveződő állásokra a kognitív képességek igénybevétele és az autonómia volt a legkevésbé jellemző. (Makó et al., 2018). Ezért elsősorban ezek jöhetnek szóba az automatizálás szempontjából. A szerzők arra az – ő szóhasználatukban – „roppant kedvezőtlen” tendenciára is felhívják a figyelmet, hogy méréseik szerint 2005 és 2015 között a taylori munkavállalók aránya Magyarországon jelentősen nőtt (27% vs. 33%).

Eszerint a hazai iparfejlesztés az itt foglalkoztatottak automatizációval történő kiváltásának kockázatával jár együtt. Ez elméletileg igaz, ugyanakkor a közelmúlt és a jelen tapasztalatai még nem igazolják e feltételezést. Úgy tűnik, hogy összességében még nem érdemes felszámolni az így létrehozott munkahelyeket, egyrészt, mert e tevékenységek automatizálásának költségeivel, ha relatíve kisebbek is, de mégiscsak számolni kell. Továbbá – mint arra utaltunk – a kiszervezés gazdaságossága és célszerűsége nemcsak a bérköltségek szintjétől, hanem számos egyéb tényezőtől is függ.

Szalavetz Andrea és Somosi Sarolta hazai vállalatok körében készített interjúk tapasztalatait összegző tanulmányukban empirikus tapasztalatok alapján megállapították, hogy ahol a hazai multinacionális cégeknél a közelmúltban történt ugyan automatizálás, azt a néhány éve erősen növekvő munkaerőhiány megoldása indokolta. De összességében „...a szakirodalomban tárgyalt veszélyek (technológiai munkanélküliség, termelés-visszatelepítés) egyelőre nem materializálódtak.” (Szalavetz-Somosi, 2019:66)

A járvány gazdasági hatásai, illetve a járvány utáni helyreállítási periódus megoldásai e cikk lezárásának időpontjában pontosan még nem láthatók előre. Elképzelhető, hogy a recenzióból való kilábalás igénye felerősíti az említett nyomást a költségek csökkentésére, és e munkahelyek egy részének automatizálásának lehetősége a korábbiaknál komolyabban felmerül. De ez csak egy feltételezés, konkrét nyomai e koreográfiának ebben a pillanatban még nincsenek.

Annak kockázatát, hogy a multinacionális cégek automatizálják a mosolygörbe középső szakaszával jellemezhető tevékenységeket, gyakran egybemossák azzal, hogy az elmúlt időszak fejlesztései révén erős ágazati koncentrátság jött létre néhány országban, így hazánkban is. A COVID járvány és egyéb események következtében például az autógyártásban átmenetileg jelentősen mérséklődött a kereslet, ami a magyar GDP-re azonnal kimutatható negatív hatással volt. De azt hangsúlyozni kell, hogy az aránytalan gazdasági szerkezet minden ezzel jellemezhető ország esetében állandó fenyegetést jelent. Gondoljunk csak a jelentős nyersanyag- vagy olajtermelőkre, de más országok is vannak olyan ún. húzóágazatok, amelyek dominálják a gazdaságot. Ha ezek kibocsátása valamilyen ok (és az okok nagyon változatosak lehetnek) miatt jelentősen visszaesik, az még a legerősebb gazdaságok esetében is kimutatható feszültségeket kelt.

A hazai autógyártás esetében két típusú kockázat jelenlétéről van szó: a relatíve könnyen kiváltható munkahelyek esetleges megszűnéséről, illetve a gazdasági szerkezetben domináló ágazat kényszerű visszaesésének hatásairól. Ezek együttes megjelenése azonban nem valószínű. Egy recesszióban lévő ágazatban, ahol a munkaerő-szükséglet és a jövedelmezőség is csökken, nem valószínű, hogy a szűkülő erőforrásokat olyan munkahelyek kiváltására fordítják, amelyekre egyáltalán nem probléma megfelelő munkavállalókat találni (akár alacsonyabb bérért is). A gazdasági szerkezetben kialakult aránytalanságok tehát hordoznak magukban kockázatokat, de ezek megemlétekor érdemes differenciálni, és – minden körülményt reálisan mérlegelve – **semmiképpen sem indokolt a közeljövőben várható folyamatokat dramatizálni.**

Differenciált munkaerőpiaci hatások

Falusné Szikra Katalin akadémikus 20 évvel ezelőtt publikált tanulmányában (amikor a mosolygörbe gazdaságtana még nem dominálta a közgazdászok egy részének gondolkodásmódját) a külföldiek fejletlenebb országokba történő beruházásait sokoldalúan és elfogulatlanul elemezte. (Falusné, 2000) Az akadémikus szerző bemutatta, hogy az összes körülményt figyelembe véve a termelés kitelepítésnek mind a beruházó, mind a befogadó országban **egyaránt lehetnek pozitív és negatív munkaerőpiaci hatásai.** Sokoldalúan szemléltette ezt a konklúziót.

Az kétségtelen, hogy ahol ennek a feltételei megvannak, ugyanazt a kibocsátást alacsonyabb önöltséggel elérni egyértelműen kedvező eredmény. De azért szó sincs arról, hogy a beruházó ország számára csak pozitív lehet a működőtőke-export. Például a kiszervezett tevékenységek révén sokan elveszthetik munkahelyüket. Erre általában az a kissé leegyszerűsített válasz, hogy az így felszabaduló munkaerő új, még hatékonyabb tevékenységekre csoportosulhat át – akárcsak Ricardo komparatív előnyök modelljében.

A kisebb hozzáadott értéket eredményező termelési folyamatoknak az alacsonyabb bérű fejletlen vagy közepesen fejlett országokba való telepítése kapcsán ma már inkább a negatív hatásokra történő figyelmeztetések dominálnak. Így gyakran az is említésre kerül, hogy ez a befogadó országokban az alacsonyabb képzettséget igénylő munkahelyek számának gyarapítása a képzettségi szint csökkenéséhez vezet. Elvileg ez a megállapítás is igaz lehet, de előfordulhatnak olyan speciális

helyzetek, amikor éppen az ellenkezője történik. Legtöbbször olyankor, amikor a beruházó és a befogadó ország fejlettsége között nagy a különbség. Ugyanis ezek a beruházások csupán a magas fejlettségű beruházó országok otthoni szintjéhez viszonyítva támasztanak alacsony képzettségi követelményeket, de nem az alacsony fejlettségű befogadó ország színvonalához képest. Így a befogadó országban végül is növekedik az iskolázottság iránti igény. A közepesen fejlett országokra azonban ez jóval kevésbé jellemző.

mikor a tárgyalt iparfejlesztési modell szakmastruktúrára gyakorolt hatását elemezzük, a tárgyilagos értékítélet érdekében tekintettel kell lennünk **a képzettségi szintek és munkakörök tartalmának különbségeire** is.

Például Magyarországon az SSC-k (Shared Service Center) a 2000-es években gombamód szaporodtak. Az ilyen jellegű szolgáltató centrumokban a fejlett országokban jellemzően középfokú végzettséggel rendelkező munkavállalókat foglalkoztatnak. Nálunk azonban a középiskolát végzettek általában nem rendelkeznek olyan fokú nyelvismerettel és informatikai készségekkel, amelyek itt alapkövetelménynek számítanak, ezért a hazai jelentkezők esetében a felsőfokú végzettség lett a meghirdetett követelmény, és így az itteni munka gyakran a pályakezdő diplomások első munkahelye lett. (Ez természetesen úgy jöhetett létre, hogy a hazai pályakezdő diplomások bérek a fejlett országok középfokú végzettséget igénylő foglalkozásainak jellemző szintjétől érdemben elmaradnak.) A munka tartalma azonban nem igényel felsőfokú végzettséget, ezért az ilyen cégeknél a fluktuáció az átlagnál jóval magasabb. (Munkácsy, 2000)

Feltehetjük a kérdést, hogy akkor az SSC-k gyors terjedése milyen tényleges hatással volt az iskolázottsági igényre. Az átlagosnál magasabb bér a diplomások körében vonzóvá tett olyan munkaköröket – és így áttételesen növelte a magasabb iskolázottság iránti keresletet – amelyek nem igényelték ezt, azaz hozzájárult a képzettség és foglalkozások inkongruenciájának nem kívánatos szélesedéséhez. Ugyanakkor a diplomások pályakezdését megkönnyítő foglalkoztatási lehetőség jött létre, amely nemcsak egzisztenciális előnyei voltak, de lehetővé tette, hogy tapasztalatot szerezzenek egy a hazai átlagnál nagyobb fegyelmet igénylő tevékenységről, és egyúttal közlelről megismerkedjenek a fejlett országokban jellemző informatikai és munkakultúrával.

Ehhez hasonlóan a nyelvismeret bővítését és a fejlett nyugat-európai munkakultúrák megismerését szokták többek között a magyarok külföldi munkavállalásának előnyeként említeni. De ehhez tegyük hozzá azt is, hogy a KSH 2016-os felmérése szerint a külföldi munkatapasztalattal rendelkező 16–64 éves magyarok 38, a külföldön élők 34%-a saját bevallása szerint képzettségi szintjénél alacsonyabb szintű munkát vállalt külföldön, 52, illetve 51%-uk pedig eredeti szakmájától eltérő munkakörben dolgozott. A visszavándorlók 54, a külföldön élők 52%-a nyilatkozta, hogy fenti két állításból legalább egy jellemző rá, vagyis a legutolsó külföldön vállalt munkája képzettségi szintjétől vagy szaktudásától eltérő volt. (KSH, 2018:17)

A hazai SSC-kben, de különösen a fejlett ipari technológiákat meghonosító beruházások esetében ugyanezeket a pozitív hatásokat említhetnénk meg. És mennyivel kézenfekvőbb a fejlett technológiákat, munkakultúrát, az átmeneti migráció bonyodalmai nélkül itthon megismerni. Természetesen nemcsak a már sokat említett összeszerelő munkakörben dolgozó fizikai munkavállalók, hanem e cégeknél alkalmazott szellemi és egyéb munkaköröket betöltők esetében is. És e technológiai és munkakultúrának nem elhanyagolható kisugárzása van a mammutcégeknek beszállító kis- és középvállalkozások irányában is. A feladat tehát, hogy elismerve a kockázatokat, törekedjünk e valóban ellentmondásos gazdaságfejlesztési modell pozitívumait előítéletek nélkül, objektíven feltárni és törekedni a kimutatható munkaerőpiaci előnyök kihasználására.

*

Összefoglalásképp szeretném újra hangsúlyozni, hogy nem vitatom a mosolygörbével szemléltetett iparfejlesztési modell potenciális kockázatait, és azt sem, hogy kizárólagosan ezen az úton járni talán kényelmes, de a fejlett országokhoz való közelítésre ez nem alkalmas. Ugyanakkor egyelőre annak nincsenek kézzelfogható jelei és indokai, hogy a külföldi tulajdonosok bármilyen okból is az így létrehozott, jellemzően összeszerelő tevékenységek automatizálására, és ezzel hazai munkahelyek

megszüntetésére készülnének. Viszont egy elfogulatlan, kellően differenciált elemzés felszínre tudja hozni e modell bizonyos pozitívumait is. Érdemes lenne azon elgondolkodni, hogy miként lehetne ezeket más szervezeti formában működő cégeknél és például a szélesen értelmezett oktatási rendszerben hasznosítani.

Felhasznált szakirodalom

- Árva László (2019): A neo-globalizáció és a magyarországi kkv-k munkaügyi gondjai. Munkaügyi Szemle Online. <http://www.munkaugyiszemle.hu/neo-globalizacio-es-magyarorszagi-kkv-k-munkaugyi-gondjai>
- Falusné Szikra Katalin (2000): Külföldi beruházás – belföldi munkahely. A külföldi közvetlen beruházások hatása a foglalkoztatásra és a bérekre. Közgazdasági Szemle, 47. évf., 6. 446–458. o.
- Központi Statisztikai Hivatal (2018): Mikrocenzus 2016. 10. Nemzetközi vándorlás. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_10.pdf
- Makó Csaba – Illéssy Miklós– Borbély András (2018): A digitalizáció és a munkavégzési formák Magyar Tudomány 179. évf. 1. 61-68.o.
- Munkácsy Ferenc (2010): A high-tech nem minden. Munkaügyi Szemle 54. évf. 4. 11-13. o. http://www.munkaugyiszemle.hu/sites/default/files/munkacsy_3.pdf
- Nemzeti Munkaügyi Hivatal (2010): Nemzeti Pályaorientációs Portál. http://eletpalya.munka.hu/foglalkozasok?p_p_id=nppfeorkereso_WAR_nppportlet_INSTANCE_KF8n&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_pos=1&p_p_col_count=2&nppfeorkereso_WAR_nppportlet_INSTANCE_KF8n_jsp_Page=%2Fpages%2Ffeorkereso%2Ffeor_view.jsp&nppfeorkereso_WAR_nppportlet_INSTANCE_KF8n_feor4Kod=8211&nppfeorkereso_WAR_nppportlet_INSTANCE_KF8n_feor56Kod=01
- Szalavetz Andrea (2015) Szakosodás és feljebb lépés a multinacionális vállalatok globális érték-láncain belül Akadémiai doktori értekezés. http://reald.mtak.hu/861/7/dc_1027_15_doktori_mu.pdf
- Szalavetz Andrea – Somosi Sarolta (2019): Ipar 4.0-technológiák és a magyarországi fejlődés-felzárkózás hajtóerőinek megváltozása – gazdaságpolitikai tanulságok. Közgazdaság, 63. évf. 3-4., 66-93. o.